

reflectiekaarten VO

Voor een reflectiegesprek met leerlingen in het voortgezet onderwijs

Wat zit er in deze set?

- ▶ 1 handleiding
- ▶ 12 categoriekaarten waarvan
  - 3 categoriekaarten **mens en maatschappij**
  - 3 categoriekaarten **kunst en cultuur**
  - 3 categoriekaarten **techniek en maatschappij**
  - 3 categoriekaarten **eigen werk**

Elke categorie is opgebouwd uit drie niveaus:

- ▶ 3 inzichtkaarten
- ▶ 13 doorvraagkaarten
- ▶ 1 verwerkingskaart

Wat zijn reflectiekaarten en wanneer in te zetten?

De reflectiekaarten vo zijn een tool om in te zetten bij verschillende vakken in het voortgezet onderwijs. Vooral bij kunst- en cultuurvakken, maar ook zeker bij andere vakken en als onderdeel van burgerschaps- en persoonsvorming. De kaarten geven handvatten om met leerlingen te reflecteren op lesstof behorende bij culturele activiteiten of de actualiteit: dat wat er in de maatschappij leeft of in de klas speelt. Gebruik de kaarten tijdens lessen, bij projecten of in een mentorles. Zet de kaarten klassikaal in of laat leerlingen in groepjes werken onder begeleiding.

Voor het gebruik van de kaarten neem je een 'culturele of maatschappelijke ervaring of gebeurtenis' als uitgangspunt.

Wat houdt een reflectie- gesprek in?

Een reflectiegesprek heeft als doel **tot persoonlijk inzicht komen**.

- ▶ Het gesprek wordt idealiter begeleid door een gespreksleider (bijv. de docent). De gespreksleider is neutraal en begeleidt het onderzoek van de bevroagde(n) door oordeelvrij vragen te stellen.
- ▶ De bevroagde(n) voelt/voelen zich veilig genoeg om te spreken, doordat het gesprek langzaam wordt opgebouwd met verschillende vragen.
- ▶ Het gesprek is klaar zodra de fases van het gesprek zijn doorlopen en/of de bevroagde(n) tot inzicht is/zijn gekomen.

Hoe verloopt het gesprek?

Fase 1 – Keuze van de categorie, het uitgangspunt en het niveau

Stap 1 – Categorie en uitgangspunt bepalen

Voorafgaand aan het reflectiegesprek bepaal je de categorie en het uitgangspunt. Het uitgangspunt is de 'culturele of maatschappelijke ervaring of gebeurtenis' waarop je wilt reflecteren met je leerlingen. Onder een uitgangspunt verstaan we, onder andere:

- ▶ een culturele activiteit of kunstwerk (bijv. theater-, dans-, muziekvoorstelling, visuele kunst, film/clip, literatuur) in of buiten de school;
- ▶ een cultureel-wetenschappelijk of technisch onderzoek/werk;

vier
categorieën

- ▶ werk dat leerlingen zelf hebben gecreëerd;
- ▶ een project of doorlopen proces van leerlingen;
- ▶ een actuele maatschappelijke gebeurtenis of iets wat speelt in de lokale omgeving;
- ▶ een historische gebeurtenis die behandeld wordt in de lesstof.

De kaartenset heeft vier categorieën:

- ▶ **mens en maatschappij** – reflecteren op maatschappelijke actualiteit, historische gebeurtenissen en burgerschapsonderwerpen.
- ▶ **kunst en cultuur** – reflecteren op het beleven en ervaren van kunst en cultuur (zoals theater, visuele kunst, dans, literatuur, muziek, design, architectuur etc.).
- ▶ **techniek en maatschappij** – reflecteren op inzichten en activiteiten die vanuit de techniek bijdragen aan de maatschappij.

drie
inzicht-
kaarten

dertien
doorvraag-
kaarten

- ▶ **eigen werk** – reflecteren op eigen werk dat een leerling heeft *gecreëerd*, ongeacht in welk vak. Let op, dit is de lastigste categorie voor de leerling.

Stap 2 – Niveau bepalen

De eerste keer dat je gaat reflecteren begin je bij niveau 1 – ●●●. Als je al vaker reflectiegesprekken hebt gevoerd met dezelfde leerlingen kun je het niveau verhogen naar niveau 2 – ●●● of niveau 3 – ●●●.

Pak de kaarten die je nodig hebt in het gekozen niveau:

- ▶ de categoriekaart;
- ▶ de inzichtkaarten;
- ▶ alle doorvraagkaarten (bij ieder niveau te gebruiken).

Hoe verloopt het gesprek?

vervolg

Fase 2 – Het gesprek gericht op het uitgangspunt

In deze fase van het gesprek analyseer je de situatie die er is rondom het uitgangspunt.

Stel (een aantal) vragen van de categoriekaart. Je mag uiteraard de vragen aanpassen zodat ze beter passen. Vraag bij elke vraag door. Dat kan met de doorvraagkaarten. Je kunt ook zelf doorvragen. Zijn de vragen te lastig, help de leerling dan door vooral gesloten en feitelijke vragen te stellen. Zie 'Belang van doorvragen' in deze handleiding.

Fase 3 – Het gesprek gericht op het persoonlijke inzicht

In deze fase onderzoek je hoe jij je persoonlijk verhoudt tot het uitgangspunt.

Neem de inzichtkaart en kies minimaal drie vragen die je wilt stellen. Vraag na elke vraag eerst door met de doorvraagkaarten of met eigen vragen. Zie ‘Belang van doorvragen’ in deze handleiding.

Bedank de leerlingen altijd voor de openheid en behandel de inzichten als vertrouwelijk.

Hoe verloopt het gesprek?

vervolg

Fase 4 – Verwerking

In deze fase verwerk je de verkregen inzichten.

Elk inzicht heeft verwerking nodig. Door terug te gaan naar het uitgangspunt en de leerlingen daarna een opdracht te geven, zullen ze zich meer bewust zijn van de verandering in hun denken. Op die manier wordt reflectie verwerkt. Om een idee te krijgen is er in deze set een aantal verwerkingsopdrachten bijgevoegd. Hierop staan opdrachten met als doel om leerlingen te helpen hun inzichten een plaats te geven. Hopelijk inspireren de opdrachten. Of gebruik eigen verwerkingsopdrachten.

Waarom reflecteren?

Reflecteren is een vaardigheid die helpt om inzicht te krijgen over hoe **'jij je verhoudt tot de wereld om je heen'**. Met een goed ontwikkeld reflecterend vermogen maak je meer doordachte keuzes in het leven, wat bijdraagt aan je persoonlijke ontwikkeling. Reflecteren is een metacognitief proces waarbij jongeren nog veel begeleiding en oefening nodig hebben. De reflectiekaarten zijn een flexibel hulpmiddel om dit oefenen vorm te geven.

Belang van doorvragen

Voor een reflectiegesprek is het nodig dat de gespreksleider doorvraagt op de antwoorden die de bevroagde(n) geeft/geven. Dat kan door gebruik te maken van de doorvraagkaarten of de gespreksleider is zelf vaardig in doorvragen.

Goed doorvragen zorgt voor het verder uitdiepen van de antwoorden. Doorvragen is niet uit eigen belang of persoonlijke nieuwsgierigheid, maar staat volledig in dienst van de bevroegde(n), zodat die tot een inzicht komt/komen.

Wanneer stel ik welke soort vragen?

Een goed gesprek bouwt langzaam op van eerst 'makkelijkere', gesloten vragen naar open vragen en mening. De bevroegde krijgt daardoor tijd om de hersens op te warmen en voldoende vertrouwen te ontwikkelen. Wanneer een vraag naar mening wordt uitgesteld, ontstaat er uiteindelijk een meer verdiepend en genuanceerder antwoord. Deze basis is terug te zien in de vragenpiramide© van Monique Fischer. De piramide laat zien dat de opbouw van vragen zorgt voor meer denkdruk en vertrouwen. Lees de piramide van boven naar beneden.

Hoe werkt de piramide?

De positie in de piramide bepaalt de invloed op de denkdruk en het benodigde vertrouwen. Gesloten vragen hebben van beide het minst nodig en waarom-vragen het meest. In de praktijk worden gesloten vragen en open feitelijke vragen vaak niet gebruikt, maar ze zijn zeer zinvol. Deze vragen helpen om op gang te komen

en stimuleren het vertrouwen. Het advies is om dit altijd te doen. Zo kun je geleidelijk toewerken naar open mening vragen en waarom-vragen,

waardoor de kans groter is dat er een completer antwoord ontstaat.

Bijvoorbeeld: Je wilt vragen: *Wat vind je ervan? Waarom spreekt jou dit aan?*. Dat doet direct een groot beroep op veiligheid en denkdruk. Een waarom-vraag is namelijk een soort kernvraag. Daarmee vraag je alles ineens. Vraag je dat te vroeg in een gesprek, dan slaan mensen vaak dicht. Deze vraag wordt beter voorafgegaan door vragen als: *Wat heb je gezien? of Heb je iets nieuws gezien?*. Als de bevroagde eerst makkelijkere vragen krijgt, dan groeit het vertrouwen en warmen de hersens op. Als een gesprek wordt opgebouwd dan kun je eindigen (als een soort samenvatting) met een waarom-vraag. Stel dus in het begin meer gesloten vragen bij het doorvragen en later meer open vragen naar de eigen mening.

Waar zijn de kaarten op gebaseerd?

De reflectiekaarten vo zijn gebaseerd op de reflectiekaarten voor het primair onderwijs die in 2019 zijn ontwikkeld. Voor voortgezet onderwijs is hierop verder gewerkt en is er ook gebruik gemaakt van de emotionele ontwikkeling die zichtbaar wordt in de doorkijkjes van De Cultuur Loper (mede ontwikkeld door E. Copini) en de abstracte denkniveaus van Bloom.

Wil je meer achtergrondinformatie? Kijk op www.decultuurloper.nl of stuur een e-mail naar info@decultuurloper.nl. Wil je meer weten over reflecteren en de vragenpiramide? Lees dan 'Reflect(leren in het basisonderwijs' van Monique Fischer of kies voor scholing via De Cultuur Loper.

De reflectiekaarten vo zijn ontwikkeld in opdracht van Kunstloc Brabant en Erfgoed Brabant in het kader van De Cultuur Loper als onderdeel van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. De kaarten zijn gemaakt in co-creatie door MFConsulting (Monique Fischer), Buro Co (Maaïke van den Brule), Kunstloc Brabant (Franny Meijer) en Erfgoed Brabant (Imke Donkers). Het intellectueel eigendom van de kaarten is van hierboven genoemde partijen.

© **Kunstloc Brabant** en **Erfgoed Brabant**, januari 2023

ontwerp www.studiotweeklank.nl